

- 2 W. P. J. A. van Roijer, 'Uit en om de praktijk van de militaire rechtspraak te velde tijdens en na de Tiendaagse Veldtocht', *Armamentaria* (1981) 82-93, *passim*.
- 3 S. Faber, *Strafrechtspleging en criminaliteit te Amsterdam, 1680-1811* (Arnhem, 1983) 191.
- 4 A. J. van Weel, 'De strafvonnissen van de Haagse Vierschaar in de periode 1700-1811', *Jaarboek Die Haghe* (1984) 134-190, 146.

A. J. van Weel

P. P. Schmidt, *Catalogus van oude drukken in de bibliotheek van de Hoge Raad der Nederlanden* (Zwolle: W. E. J. Tjeenk Willink, 1988, 236 blz., f75,-, ISBN 90 271 2927 4); J. van Soest, e. a., ed., *De Hoge Raad der Nederlanden 1838-1988. Een portret* (Zwolle: W. E. J. Tjeenk Willink, 1988, 392 blz., f95,-, ISBN 90 271 2908 8); P. J. van Koppen, J. ten Kate, *Tot raadsheer benoemd. Anderhalve eeuw benoemingen in de Hoge Raad der Nederlanden* (Arnhem: Gouda Quint, 1987, xii + 233 blz., f29,50, ISBN 90 6000 513 9).

Volgens een in 1988 gehouden enquête was slechts 6% van de bevolking ervan op de hoogte dat de Hoge Raad zijn 150-jarig bestaan vierde. De bekendheid van het hoge rechtscollege zal de komende jaren zeker groeien nu de Hoge Raad zich niet langer beperkt tot rechtspraak maar door een aantal opzienbarende uitspraken ook actief heeft bijgedragen aan de rechtsvorming. Men denke daarbij bijvoorbeeld aan de arresten over het kraken, de ouderlijke macht en de euthanasie. Tegenover de toegenomen invloed dient ook een betere verantwoording te staan. Dat blijkt vooralsnog niet uit de summier motiveringen van de arresten maar de Hoge Raad en anderen hebben wel het dertigste lustrum van het rechtscollege aangegrepen om de Hoge Raad wat meer bekendheid te geven. Een andere aanleiding daartoe vormde de verhuizing van het Plein naar het Lange Voorhout nadat president Moons tot zijn verbazing had moeten constateren dat het onderkomen van de raadsheren op het uitbreidingsplan van de Staten-Generaal had moeten wijken voor de kantine van de volksvertegenwoordigers. Aan het rechterlijke publiciteitsoffensief danken we een aantal boeken waarin ook historici het nodige van hun gading kunnen vinden.

Dat is zeker van toepassing op de door P. P. Schmidt vervaardigde catalogus van de collectie oude drukken in de bibliotheek van de Hoge Raad. Het is begrijpelijk dat president H. E. Ras deze verzameling in zijn voorwoord kwalificeerde als een 'bezit met affectiewaarde' want de boeken stammen uit de bibliotheken van het Hof van Holland en Zeeland en de Hoge Raad van Holland en Zeeland. Uit de inleiding van J. Th. de Smidt blijkt dat helaas onbekend is welke boeken uit welk van beide bibliotheken afkomstig zijn. Verder onderzoek in het archief van het Hof van Holland of vergelijking met de boeken van de oude gerechtshoven die elders belandden zou daarover wellicht meer duidelijkheid kunnen verschaffen. Schmidt ging bij de beknopte maar duidelijke beschrijving van de 1274 titels uit van drie principes: geen titels van na 1795, geen beschrijving van de academische dissertaties en oraties en een alfabetische ordening op titel. Toch prijken er enkele werken van na 1795 op de lijst, zoals een werk van Kant (539) en komen er ook verschillende disputaties voor. Het is echter begrijpelijk dat Schmidt aanbeveelt om de honderden academische geschriften die in fraaie banden onder andere de raadkamer sieren, in een afzonderlijke bibliografie op te nemen. De alfabetische rangschikking is duidelijk en verdient de voorkeur boven een meer arbitraire verdeling van de boeken naar rechtsgebied. Veel systematiek valt er overigens in de collectie als geheel niet te ontdekken hetgeen gezien de voorgeschiedenis van de bibliotheek ook niet verwonderlijk is. Het is voor rechtshistorisch

onderzoek wel een bijzonder interessante verzameling waarin men zowel op het gebied van het Romeinse als het oudvaderlandse recht vele belangrijke en soms zeldzame werken aantreft. De catalogus is voorzien van een alfabetisch en typografisch register en een concordans. Helaas zijn niet alle afbeeldingen even zorgvuldig gefotografeerd. Tenslotte moet er hier helaas de aandacht op worden gevestigd dat ook de leden van de Hoge Raad als bibliotheekgebruikers niet boven elke twijfel verheven zijn. Het hoge rechtscollege zou het toch als een smet op zijn blazoën moeten ervaren dat deze catalogus enkele tientallen werken, waaronder zeer kostbare post-incunabelen, als vermist moet vermelden. Hopelijk zal de collectieve affectiewaarde het snel winnen van de individuele bezitsdrang.

De oude drukken vormen een tastbare band tussen de Hoge Raad der Nederlanden en de Hoge Raad van Holland en Zeeland. In de jubileumbundel ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan voert De Smidt de stamboom van de Hoge Raad nog verder terug tot de Grote Raad van Mechelen. Voor de bewijsvoering van die genealogische continuïteit is wel enig kunst- en vliegwerk nodig. Weliswaar stelt De Smidt terecht dat naar plaats en functie de drie rechtscolleges belangrijke overeenkomsten vertonen als top van een driedelige pyramide van rechtspraak inzake het burgerlijk recht en het strafrecht maar daarnaast bestaan er ook aanzienlijke verschillen in competentie. Het gezag van de drie gerechtshoven strekte zich uit over verschillende gebiedsdelen. De staatsrechtelijke verhoudingen waarbinnen de rechtscolleges hun taak vervulden, liepen sterk uiteen en het onderscheid tussen appelrechtspraak en cassatie dient evenmin uit het oog te worden verloren. Een interessante brugfunctie tussen de beide Hoge Raden wordt echter gevormd door de rechtspraak over geschillen uit de Antillen. Reeds in de zeventiende eeuw delegeerden de Staten-Generaal geschillen uit de West aan de Hoge Raad van Holland en Zeeland en tot ver in de negentiende eeuw deed de Hoge Raad der Nederlanden nog uitspraken in Antilliaanse zaken op basis van het daar nog vigerende Rooms-Hollandse recht. Het oude boekenbezit had in die dagen derhalve een meer dan zuiver historische waarde. De beschouwingen van De Smidt over de Grote Raad krijgen een actuele dimensie als men beseft dat de huidige Hoge Raad zich ontwikkelt van interprovinciale rechter tot deelstaatrechter in Europa, waarbij nu de blik niet op Mechelen maar op Luxemburg en Straatsburg is gericht. De overige artikelen in de jubileumbundel zijn geschreven door leden en personeel van de Hoge Raad. Uit historisch oogpunt bezien is het te betreuren dat men niet heeft besloten meer historici in te schakelen om te komen tot de benadering zoals de Raad van State koos voor zijn imponerende, gedegen gedenkboek. De bijdragen van Vrijland zijn zonder pretentie, maar vormen tevens het bewijs van de gemiste kans op een eerste verantwoorde beschrijving van de geschiedenis van de Hoge Raad in de negentiende en twintigste eeuw. De andere bijdragen geven een soms verrassend inzicht in de huidige werkwijze van het college. In de meeste stukken staan de in het oog vallende recente ontwikkelingen centraal. Het gaat dan om het sterk toegenomen aantal zaken, de oprichting van het wetenschappelijk bureau en de actieve rol van de Hoge Raad bij de toetsing van wetten aan verdragen. Het verband tussen de eerste twee factoren is duidelijk terwijl een causaliteit tussen de tweede en derde factor aannemelijk lijkt. De raadsheren blijken evenzeer verdeeld over de oplossingen voor de toegenomen werkdruk als over de remedie van het uit jonge juristen bestaande bureau. Zo weigert de procureur-generaal elke assistentie van de gerechtsauditeurs terwijl de raadsheren hen bij belastingzaken toelaten tot de discussies in de raadkamer.

De derde bijdrage aan onze kennis van de Hoge Raad is het onderzoek van P. J. van Koppen en J. ten Kate naar de benoeming van de leden van de Hoge Raad. De benoemingsprocedure — die overigens, *mutatis mutandis*, gelijk is aan de regeling die tijdens de Republiek bestond voor

de Hoge Raad van Holland en Zeeland — is sinds 1838 onveranderd. De Hoge Raad doet in volgorde van voorkeur een aanbeveling van zes juristen aan de Tweede Kamer die vervolgens een bindende voordracht van drie personen samenstelt waaruit de regering er een benoemt. In de vorige eeuw week de Kamer geregeld af van de aanbeveling maar sinds 1918 is dat nauwelijks meer voorgekomen zodat er sindsdien de facto sprake is van coöptatie door de Hoge Raad. Bij de benoemingen lette men aanvankelijk scherp op de evenredige vertegenwoordiging van alle provincies maar aan het einde van de vorige eeuw raakte dit criterium op de achtergrond om plaats te maken voor de religieuze herkomst van de raadsheren. Zo waren er twee 'katholieke' zetels en een 'Joodse' zetel. Het verbaast niet dat het aandeel van de adellijke en patricische raadsheren sterk afneemt aan het einde van de negentiende eeuw maar het valt op dat het patriciaat zich in de Hoge Raad langer handhaafde dan in de Tweede Kamer. In de negentiende eeuw werden de raadsheren uit een dermate kleine kring van juristendynastieën gerecruteerd dat de verboden verwantschapsgraden tussen de leden een zeer reële betekenis kregen. De meeste raadsheren hebben ervaring als rechter opgedaan voor hun benoeming. In de vorige eeuw hadden velen tevens een politieke loopbaan achter de rug. Na de tweede wereldoorlog is het aandeel van professoren en advocaten sterk toegenomen. Het boek biedt ook lijsten met de namen en biografische gegevens van de ministers van justitie, raadsheren, procureurs-generaal, advocaten-generaal en griffiers. Die gegevens zijn niet tot in alle onderdelen even betrouwbaar en bovendien nogal zuinig en daardoor onoverzichtelijk gepresenteerd. Gelukkig maakt een personenregister deze overigens waardevolle data toegankelijk. Het onderzoek beperkt zich vooral tot een beschrijving van de benoemingsprocedure en de analyse van de persoonsgegevens. Onbeantwoord blijft op deze wijze de historische hoofdvraag naar de werkelijke gang van zaken bij de benoemingen. Het is jammer dat de Kamerdebatten niet zijn weergegeven. Ook blijft het een raadsel waarom mr. F. B. Coninck Liefsting door de Kamer aan de Hoge Raad werd opgedrongen en vervolgens door zijn collega's enkele malen werd gepasseerd bij de benoeming tot president waarop het gebruikelijke anciënniteitsbeginsel hem aanspraak gaf. Enig archiefonderzoek had meer licht kunnen werpen op de vraag waarom gekwalificeerde topjuristen zoals de vooruitstrevende Molengraaff, niet eens de aanbeveling haalden. Dat had meer kunnen opleveren dan de aanvechtbare conclusies over de rol van de contacten uit de Leidse studentenjaren. Inmiddels heeft de Kamer al op subtiele wijze te kennen gegeven dat de Hoge Raad bij zijn aanbevelingen dient te letten op de vertegenwoordiging van vrouwen in de raadkamer. De toekomst zal moeten uitwijzen of de rechterlijke toetsing aan verdragen zal leiden tot een politieke verdeelsleutel bij de benoemingen zoals die nu reeds gehanteerd wordt bij de Raad van State.

De oogst van het jubileumjaar overziende, moet vastgesteld worden dat de geschiedenis van de Hoge Raad voor het overgrote deel nog immer ongeschreven is. Dat de geschiedschrijving erbij dit jubileum enigszins bekaaid van af is gekomen, is in elk geval nauwelijks of niet te wijten aan De Smidt, Schmidt, Ten Kate en Van Koppen.

L. van Poelgeest

C. Schuit, J. Hemels, *Recepten en rolpatronen. Nederlandse kranten en hun vrouwelijke lezers 1888-1988* (Scalareeks; Utrecht: Het Spectrum, 1988, 223 blz., f34,90, ISBN 90 274 1906 X).

Kranten en andere periodieken vormen voor de beoefening van vrouwengeschiedenis een